

05 March 2018. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws>>.

6. Harlamova, Yu.E. "State security in the field of civil protection of the population [Derzhavna bezpeka u sferi tsivilnogo zahistu naseleण्या]." *Visnik Natsionalnogo universitetu tsivilnogo zahistu Ukrayini* 1 (8) (2018): 445-451. Print.

7. Harlamova, Yu.Ye. *Regulatory and legal basis for ensuring state security in the field of civil protection of the population [Normatyvno-pravova baza zabezpechennya derzhavnoyi bezpeky u sferi cyvil'nogo zaxystu naseleण्या]*. K.: IDUCZ, 2018. Print.

DOI: 10.5281/zenodo.1492113

УДК 37.091.2:614

*Черкашин О. В., к.пед.н., НУЦЗУ, м. Харків,
Ковальов П. А., к.т.н., доц., НУЦЗУ, м. Харків*

*Cherkashyn O., PhD in Pedagogical Sciences, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv,
Kovalev P., PhD in Technical Sciences, Associate Professor, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv,*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ПОЖЕЖ

STATE REGULATION ON THE FORMATION OF HEALTH AND SAFETY COMPETENCE OF PRIMARY EDUCATION BUILDERS AFTER FIRE EXTENSION

В статті розкрито державне регулювання освітнім процесом у галузі навчання здобувачів початкової освіти пожежної безпеки. Представлено положення чинних законодавчо-нормативних актів з питань формування в учнів протипожежних знань. Акцентовано увагу на її змісті у виховному процесі школярів. Запропоновано модель безпечної поведінки здобувачів початкової освіти під час виникнення пожеж на основі застосування ігрових вправ та тренінгів в умовах упровадження нового Державного стандарту початкової освіти.

Ключові слова: державне регулювання, освітній процес, Нова українська школа, Державний стандарт початкової освіти, ігрові вправи та тренінги, пожежна безпека.

The article deals with the state regulation of the educational process in the field of

training of primary security firefighters. The article contains the provisions of the current legislative and normative acts on the formation of knowledge of fire prevention in students. Attention is focused on its content in the educational process of schoolchildren. The model of safe behavior of primary education applicants during fire emergence based on the use of game exercises and trainings in the conditions of the implementation of the new State standard of elementary education was proposed.

Keywords: *state regulation, educational process, new Ukrainian school, state standard of elementary education, game exercises and trainings, fire safety.*

Постановка проблеми. Сформованість здоров'язберезувальної компетентності здобувачів початкової освіти в умовах виникнення пожежі чи загорання – це передумова успішної реалізації самозахисту від пожежної небезпеки, що передбачено новим Державним стандартом початкової освіти. Саме наявність протипожежних знань, умінь і навичок сприяють самостійному прийняттю рішень шляхом вибору правильного та безпечного алгоритму дій під час виникнення пожежонебезпечної ситуації.

У сучасній школі для формування протипожежних знань, умінь і навичок у здобувачів початкової освіти використовуються різноманітні форми й методи роботи, основними серед яких є екскурсія, ігрова вправа, колективне творче панно, бесіда, тематичний зошит, оформлення альбому, уявна подорож, конкурси, ігри, демонстрація, розповідь, моделювання, вікторина, виставка малюнків, добродійна акція та ін. Разом із цим, ми маємо доволі сумну статистичну картину. Невиконання правил пожежної безпеки та незнання порядку дій у разі виникнення пожежі, на превеликий жаль, призводить до виникнення пожеж, травмування та загибелі у них дітей [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування у школярів компетенції пожежної безпеки стала предметом наукового дослідження О. Ващенко [1], І. Гуріненко [2], М. Удовенко [7] та ін. Проаналізовані здобутки містять вагомий зміст авторських розвідок щодо виховання у школярів знань про пожежну безпеку, однак не розв'язують повною мірою питання формування здоров'язберезувальної компетентності здобувачів початкової освіти, дотичні умовам становлення Нової української школи, що висвітлюється в сучасних наукових педагогічних студіях та знаходиться на маргінесах вітчизняної педагогічної думки [8, 9, 10, 11].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз державного регулювання освітнім процесом у галузі навчання учнів початкової школи пожежної безпеки; вивчення стану сформованості здоров'язберезувальної компетентності здобувачів початкової освіти під час виникнення пожеж в умовах становлення Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. В Кодексі цивільного захисту України термін «пожежна безпека» розглядається «як відсутність неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожеж та пов'язаної з ними можливості завдання шкоди живим істотам, матеріальним цінностям і довкіллю» [3, с. 3].

Окремого напрямку вивчення пожежної безпеки, що охоплювало б поняття «профілактика пожеж», «пожежно-профілактична робота з дітьми», «навчання дітей пожежній безпеці», «формування у дітей знань з питань пожежної безпеки» тощо не існує, а лише розглядається в комплексному понятті як безпека життєдіяльності.

Базовим поняттям конструкції пожежної безпеки є забезпечення протипожежного захисту дітей, що виражається через «сукупність цінностей, стандартів, моральних норм і норм поведінки, спрямованих на підтримання самодисципліни як способу підвищення рівня безпеки» [3, с. 3].

Навчання учнів діям у надзвичайних ситуаціях та правилам пожежної безпеки є обов'язковим і здійснюється під час навчально-виховного процесу. Такі питання розглядаються в рамках вивчення предмету «Основи здоров'я» [5]. З 2018 року упроваджується новий Державний стандарт початкової освіти, за яким вже навчатимуться перші класи Нової української школи [6]. Але, на жаль, на вивчення теоретичної частини приділяється мало часу, тому матеріал досить стисло відображається для вивчення, що, на нашу думку, не розкриває усіх вагомих питань пожежної безпеки.

Практичні відпрацювання з молодшими школярами проводяться у навчальних закладах під час тижня безпеки життєдіяльності. Тиждень безпеки життєдіяльності проводиться щорічно: у квітні–травні, жовтні–листопаді у всіх загальноосвітніх закладах України. Організаторами заходу виступають Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Добровільне пожежне товариство України, Міністерство освіти і науки України.

У рамках тижня безпеки життєдіяльності проводяться: тренінгові заняття; написання творів, оповідань, диктантів; екскурсії в пожежно-рятувальні підрозділи та музеї; професійні лекторські заняття; перегляд відеоматеріалів; проведення моніторингу обізнаності (тести, анкетування); аналіз статистичних даних; відвідування виставок; змагання.

Щороку зі школярами проводиться Всеукраїнська громадська Акція «Запобігти. Врятувати. Допомогти». Головними завданнями Акції є ознайомлення та навчання школярів основам пожежної безпеки, роз'яснення питань безпеки життєдіяльності, популяризація професії рятувальника.

Щороку навесні школярі приймають участь в традиційному Дні цивільного захисту, який є своєрідним підведенням підсумків роботи з навчання дітей безпеки життєдіяльності та цивільного захисту протягом навчального року, куди входять питання пожежної безпеки. Крім цього, заходи Дня цивільного захисту – це підготовка дітей до дій в найбільш розповсюджених можливих надзвичайних ситуаціях та подій, з якими можуть зустрітися діти під час літніх канікул.

Школярі беруть участь у Всеукраїнському дитячому літературному конкурсі «Захистимо країну від лиха» на протипожежну та техногенну тематику. Неабияке значення для формування у дітей знань та навичок з пожежної безпеки є спільна профілактична робота співробітників Державної служ-

би України з надзвичайних ситуацій з керівниками начальних закладів в рамках проведення змагань з пожежно-прикладного спорту. Це змагання школярів з питань пожежної безпеки. Чимало дітей, серед яких хлопчики і дівчата, із захопленням приймають участь у змаганнях та показують свої знання, безпосередньо під керівництвом рятувальників. Щороку проводиться обласний збір-змагання юних рятувальників «Школа безпеки».

Добровільним пожежним товариством України спільно з Державною службою України з надзвичайних ситуацій та редакцією журналу «Пожежна та техногенна безпека» проводиться серед молодших школярів Всеукраїнський конкурс дитячого малюнка та живопису на протипожежну і техногенну тематику. Кожних півроку в навчальних закладах України проводиться тренувальна евакуація дітей з приміщень, відвідування школярами пожежно-рятувальних частин, музеїв Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Під час літньої оздоровчої кампанії зі школярами проводяться різні змагання, конкурси ігри на протипожежну тематику. Найбільш дієвою та популярною формою навчання дітей протипожежній грамоті в освітньому закладі є дружина юних пожежних.

Однак, не дивлячись на існуючий добір теоретичного матеріалу з пожежної безпеки, з яким працюють молодші школярі та їх широкою практичної реалізації у навчальній та виховній позакласній роботі, результати щодо наявності у дітей певних знань, умінь та навичок з основ пожежної безпеки потребують вдосконалення. В країні не зменшується жахлива статистика загибелі та травмування у пожежах дітей. Вікові параметри дітей складають від 7 до 10 років. Проведений аналіз свідчить про те, що діти не знають елементарних правил пожежної безпеки та правил поведінки під час виникнення пожеж.

Отже, необхідно розширити зміст освіти з пожежної безпеки для здобувачів початкової освіти питаннями, як от: порядок доповіді до Служби порятунку про пожежу та основні її складники; алгоритм правильних дій у разі виникнення пожежі в одноповерховому будинку та багатоповерховому; порядок дій у разі виникнення задимлення кімнати та у разі задимленості під'їзду, що передбачає безпечний та найпростіший алгоритм самозахисту та порятунку; порядок дій у разі загорання електроприладу та побутової техніки; порядок дій у разі займання одягу та обговорення розміщення безпечних шляхів евакуації.

Слід виділити основні чотири напрямки, що повинен вміти робити школяр. Це найпростіші правила поведінки в разі небезпеки, як-от: уміти розпізнавати джерело небезпеки; знати як уникнути його та, при можливості, втекти від нього; уміти викликати допомогу; знати як допомогти собі та надати допомогу іншій людині в тому випадку, якщо не вдалося уникнути небезпеки. Дитині не треба гасити загорання або пожежу самотійно, особливо якщо вдома є батьки. У будь-яких пожежонебезпечних випадках, що трапляються з учнями молодших класів, головне якомога швидше покинути

приміщення та розповісти про небезпеку дорослим або працівникам Служби порятунку. Це основне, що повинна вміти робити кожна дитина. Цього можна досягти лише системою тренувальних вправ та тренінгів, унаслідок яких теоретичні й практичні навички учнів доводяться до автоматизму, оскільки надзвичайні події розвиваються дуже швидко й немає часу на роздуми через стрес та розпач. У цих випадках треба діяти швидко й рішуче, тому навички правильної поведінки в умовах виникнення надзвичайних подій мають бути добре відпрацьовані.

Одним із методів навчання є тренувальна евакуація дітей та вчителів зі школи, певних приміщень чи будинків. Цей метод навчання є ефективним у засвоєнні дітьми знань про порядок дій у разі виникнення пожежі та задимленості приміщень, набутті конкретних навичок, але тільки за певних обставин. На сьогодні алгоритм прописаний так, що евакуація проводиться безпосередньо під керівництвом педагогів. Ці тренінги плануються завчасно, чітко контролюються педагогами, тож недоліком таких тренувальних евакуацій є те, що діти не мають можливості самостійно приймати рішення та обирати безпечні шляхи евакуації, відтак у них не виробляються певні навички. Тож, на нашу думку, тренувальний метод роботи має застосовуватися в тому числі й за умов надання дітям повної самостійності під час виконання дій та прийняття рішень, щоб кожна дитина сама змогла прийняти рішення про евакуацію, визначити напрямки порятунку та його шляхи (через коридори, евакуаційні виходи, вестибюлі тощо). Педагог чи запрошений на ці заняття співробітник Служби порятунку при цьому обмежить функцією контролю. Серед його завдань буде створити умови – змоделювати місце виникнення уявної пожежі та проаналізувати правильність дій молодшого школяра. Але етапові практичного відпрацювання умінь та навичок має передувати етап попереднього опрацювання теоретичного матеріалу.

Найефективнішим цей метод буде при взаємодії трьох сторін: вчителі – рятувальники – батьки. Завданням батьків у цьому випадку буде надання дітям необхідної протипожежної інформації відносно власної оселі, зокрема діти мають знати специфіку розміщення кімнат у квартирі (приватному будинку), шляхів евакуації з них, можливі варіанти виникнення пожежі та ймовірні шляхи порятунку у безпечне місце. Допомогти батькам з експертизою протипожежного стану оселі можуть рятувальники, спеціально запрошені для цього на батьківські збори.

Головним аспектом у формуванні в дітей молодшого шкільного віку необхідного обсягу знань, умінь та навичок з основ пожежної безпеки є практично-ігрова спрямованість цих тренінгів. Найпростіші вправи можна організувати на подвір'ї школи, біля будинку, влітку – на території дитячих оздоровлювальних таборів. Як уже зазначалося, спочатку слід опрацювати з учнями теоретичний матеріал, а вже потім переходити до практичного відпрацювання необхідних умінь та навичок. Це найпростіші завдання, при виконанні яких діти можуть наочно побачити можливі варіанти подолання

пожежонебезпечної ситуації.

Однак здобувачі початкової освіти не повинні самотійно долати пожежонебезпечні ситуації, вони мають знати, що це може бути вкрай небезпечним, адже одна й та сама ситуація може розвиватися по-різному, й не всі ризики та небезпеки можуть бути ними враховані. Скажімо, типовий випадок загорання паперу в смітнику. Найпростішим варіантом подолання ситуації є гасіння його водою, але не всі діти зможуть прорахувати ситуацію, що в смітнику можуть знаходитися додаткові горючі та легкозаймисті матеріали, які під дією високої температури виділяють їдкий дим; такі речовини можуть вибухнути, і це призведе до травмування.

Ігрові вправи є доволі ефективним методом набуття необхідних знань, умінь і навичок з основ пожежної безпеки, вони дають змогу ілюструвати приклади виникнення загорань та пожеж із життєвих ситуацій та моделювати поведінку дитини в небезпечних для життя умовах, сприяють формуванню самостійності вихованця на основі вже наявних у нього певних знань, умінь і навичок.

Доречною ігровою вправою стало б і відпрацювання доповіді молодшого школяра диспетчеру Служби порятунку про пожежу чи загорання. Такі вправи слід проводити за участю працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій, бо під наглядом професіоналів результати стануть ефективними в експерименті цього напрямку роботи. Заздалегідь обговорюється час та день, коли діти будуть телефонувати за номером «101» та вчитися правильно доповідати про вигадану нами пожежу. Спочатку такі відпрацювання слід проводити на основі невеликого уявленого загорання чи задимлення, яке вони побачили та повідомили про це дорослим та в Службу порятунку. У подальшому їх слід ускладнювати та з'єднувати дії дітей, щоб вийшов повний порядок дій.

Інша ігрова вправа, якій ми віддаємо належне місце у збереженні життя дитини – це правильна поведінка у разі задимлення приміщення. Тож тут віднайде своє місце гра, наприклад, з подолання задимленого приміщення та гасіння займаного одягу. Під час таких ігрових вправ діти відпрацьовують алгоритми правильних дій. Завдяки постійному повторенню матеріалу та його практичному відпрацюванню діти отримують можливість оволодіти навичками, які зможуть застосувати в реальному житті.

Висновки. Отже, здійснений аналіз державного регулювання освітнім процесом у галузі навчання учнів початкової школи пожежної безпеки дозволяє зробити висновки про необхідність вдосконалення змісту теоретичного та практичного блоків з питань пожежної безпеки для здобувачів початкової освіти. Стан сформованості здоров'язбережувальної компетентності здобувачів початкової освіти під час виникнення пожеж говорить про низький рівень в учнів протипожежних знань, що слугувало для подальшого наукового пошуку методів роботи на прикладі ігрових вправ та тренінгів як модель безпечної поведінки здобувачів початкової освіти під час виникнен-

ня пожеж в умовах упровадження нового Державного стандарту початкової освіти. Дієвість цих форм та методів може забезпечуватися у всіх випадках пожежонебезпечних ситуацій, пов'язаних з будь-яким видом за складністю загорань чи пожеж, що передбачає однотипний порядок дій, в чому і полягає їх цінність. Тож на часі експериментальне впровадження ігрових вправ та тренінгів в умовах становлення Нової української школи.

Список використаних джерел:

1. Ващенко О. М. Формування у молодших школярів компетенцій безпеки життєдіяльності: теоретичний аспект / О. М. Ващенко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2014. – Вип. 18. – С. 99–106.

2. Гуріненко І. Дидактичні умови навчання правилам пожежної безпеки молодших школярів / І. Гуріненко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини. Педагогічні науки. – 2010. – № 1. – С. 60–69.

3. Кодекс цивільного захисту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/>.

4. Національна доповідь про стан пожежної та техногенної безпеки в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mns.gov.ua/>.

5. Основи здоров'я. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1–4 класи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>.

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти». – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018.html>.

7. Удовенко М. А. Методика формування здоров'язберезувальної компетентності учнів початкової школи у процесі вивчення «Основ здоров'я» / М. А. Удовенко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. – 2014. – № 43. – С. 238–246.

8. Черкашин О. В. Навчання молодших школярів пожежній безпеці: сучасний стан проблеми / О. В. Черкашин // Наукові записки Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2016. – № 3. – С. 182–189.

9. Черкашин О. В. Основи пожежної безпеки в системі навчання та виховання молодших школярів / О. В. Черкашин // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 3 (85). – С. 152–157.

10. Черкашин О. В. Форми та методи виховної роботи з молодшими школярами при навчанні основ пожежної безпеки / О. В. Черкашин // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць / ред. кол.: акад. І. Ф. Прокопенко (голов. ред.) та інші; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Вип. 45. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2015. – С. 105–114.

11. Черкашин О. В. Державне управління освітнім процесом у галузі навчання учнів початкової школи пожежної безпеки / О. В. Черкашин, П. А. Ковальов, Р. В. Пономаренко // Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія "Державне управління") : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2018. – Вип. 1 (8). – С. 451–459.

References:

1. Vashchenko, O.M. "Formation of the competences of life safety in the junior pupils [Formuvannia u molodshykh shkoliariv kompetentsii bezpeky zhyttiediialnosti]". *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi* 18 (2014): 99–106. Print.
2. Hurinenko, I. "Didactic conditions for the training of fire safety rules for junior schoolchildren [Dydaktychni umovy navchannia pravylam pozhezhnoi bezpeky molodshykh shkoliariv]". *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni P. Tychyny. Pedahohichni nauky* 1 (2010): 60–69. Print.
3. Ukraine. The Verkhovna Rada of Ukraine. *The Code of Civil Protection of Ukraine [Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy]*. N.p., 15 May. 2013. Web. 03 Oct. 2018. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/>>.
4. *National report on the state of fire and anthropogenic safety in Ukraine [Natsionalna dopovid pro stan pozhezhnoi ta tekhnohennoi bezpeky v Ukraini]*. N.p., 15 March 2016. Web. 03 Oct. 2018. <<http://mns.gov.ua/>>.
5. *Basics of health. The program for secondary schools. Grades 1-4 [Osnovy zdorovia. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. 1–4 klasy]*. N.p., 10 Sept. 2016. Web. 03 Oct. 2018. <<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html/>>.
6. Ukraine. Cabinet Ministers of Ukraine. *On Approval of the State Standard of Elementary Education [Pro zatverdzhennya Derzhavnoho standartu pochatkovoi osvity]* N.p., 21 Feb. 2018. Web. 01 Oct. 2018. <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018.html/>>.
7. Udovenko, M.A. "Method of formation of the health of preserving competence of elementary school students in the process of studying Fundamentals of health [Metodyka formuvannia zdoroviazberezhualnoi kompetentnosti uchniv pochatkovoi shkoly u protsesi vyvchennia Osnov zdorovia]". *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty* 43 (2014): 238–246. Print.
8. Cherkashyn, O.V. "Teaching of junior schoolchildren for fire safety: the current state of the problem [Navchannia molodshykh shkoliariv pozhezhnii bezpetsi: suchasnyi stan problemy]". *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Pedahohika* 3 (2016): 182–189. Print.
9. Cherkashyn, O.V. "Fundamentals of fire safety in the system of education and upbringing of junior schoolchildren [Osnovy pozhezhnoi bezpeky v systemi navchannia ta vykhovannia molodshykh shkoliariv]". *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii: Pedahohichni nauky* 3 (85) (2016): 152–157. Print.
10. Cherkashyn, O.V. "Forms and methods of educational work with junior students in the study of the foundations of fire safety [Formy ta metody vykhovnoi roboty z molodshymy shkoliaramy pry navchanni osnov pozhezhnoi bezpeky]". *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty HNPU imeni G. S. Skovorody* 45 (2015): 105–114. Print.
11. Cherkashyn, O.V. "Governance of the educational process of primary schools stages of fire defense [Derzhavne upravlinnya osvitim protsesom u haluzi navchannia uchniv pochatkovoi shkoly pozhezhnoi bezpeky]". *Visnyk Natsional'noho universytetu tsyvil'noho zakhystu Ukrayiny. Serii: Derzhavne upravlinnya* 1 (8) (2018): 451–459. Print.